

Praktikum z histologie a embryologie

Program 1. praktika

- **obecné informace** (organizace výuky)
- **histologie a embryologie**
(co je předmětem studia)
- **zpracování tkání** (laboratorní metody)
- **demonstrace histologických preparátů**
(barvení různými metodami)

Zápočet

- 100% účast v praktických cvičeních
- Každý student je vyzkoušen 4x za semestr
- Zkouší se písemně zejména znalost základních struktur a jejich odborné (latinské) názvy na základě připravených obrázků, součástí testu jsou i otázky z učiva aktuálního praktika
- Pro získání zápočtu je nutné splnit všechny testy
- V případě neúspěchu je možná jedna oprava, poté následuje ve stejném zkouškovém období opravný zápočtový test (dle SZŘ) pokrývající celý semestr

- Obrázky jsou/postupně budou/ přístupné v MedAtlasu nebo studijních materiálech praktik
- V případě neúspěchu u opravného testu, nebude zápočet udělen. Omluvenky z termínu opravného testu pouze cestou IS.

Nahrazování praktik

- omluvy na základě neschopenky, jinak výjimečně po předchozí domluvě se svým vyučujícím
- nahrazování oznámit vedoucímu paralely (tomu, kdo má výklad)
- zapsat se do sešitu (před nebo po výkladu)
- na konci praktika předložit vedoucímu praktika protokol k podpisu

DOPORUČENÁ LITERATURA

MASARYKOVA UNIVERZITA
Lékařská fakulta

MASARYKOVA UNIVERZITA
Lékařská fakulta

MASARYKOVA UNIVERZITA
Lékařská fakulta

MIKROSKOPICKÁ ANATOMIE

Drahomír Horký, Svatopluk Čech

PŘEHLED OBECNÉ HISTOLOGIE

Svatopluk Čech, Drahomír Horký

PŘEHLED EMBRYOLOGIE ČLOVĚKA

Svatopluk Čech, Drahomír Horký, Miroslava Sedláčková

BRNO 2011

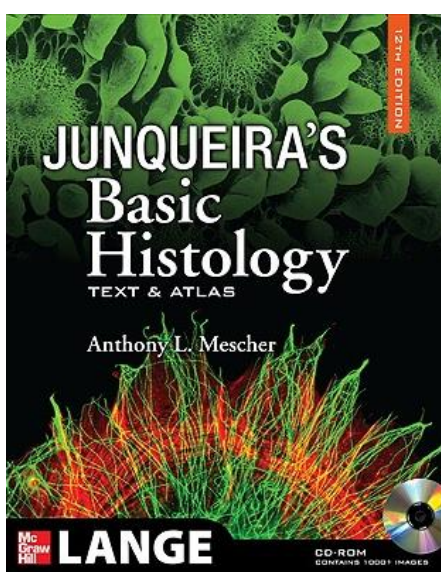
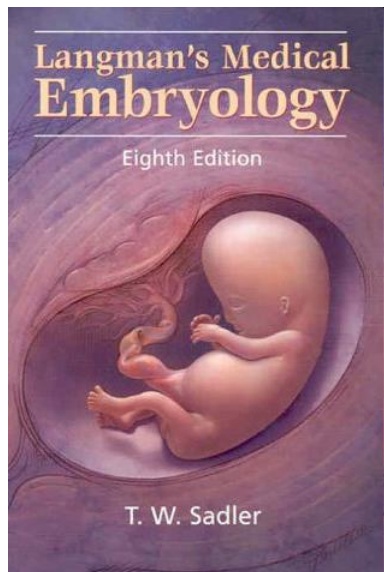
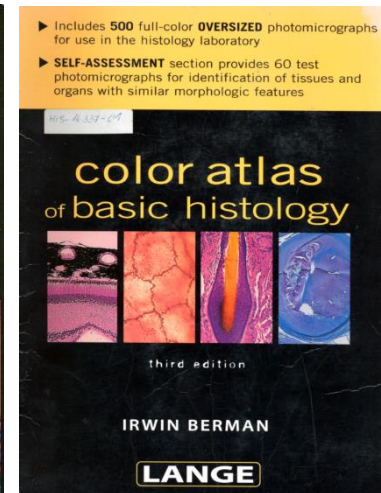
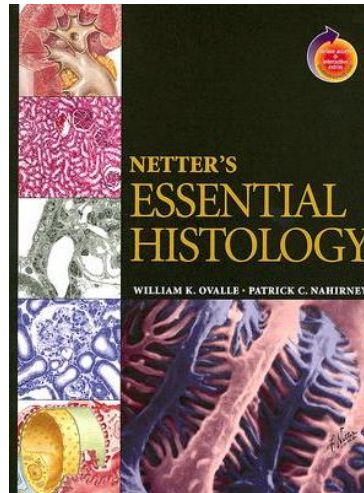
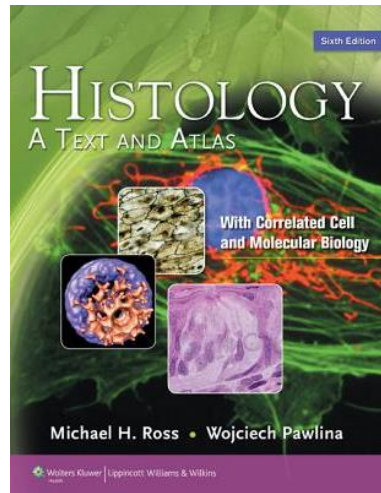
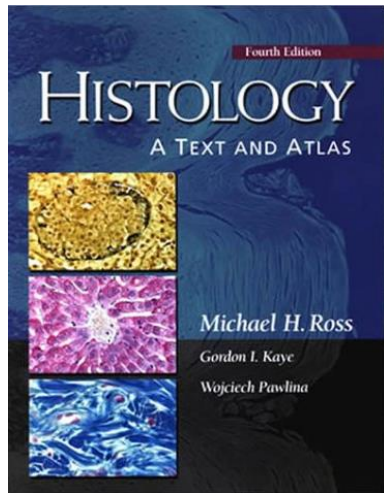

BRNO 2011

BRNO 2011

Doporučená literatura

Ústav histologie a embryologie
LF MU

Mikroskopická anatomie
Obecná histologie

...

nebo

<http://www.med.muni.cz/histology/education>

HISTOLOGIE

- nauka o stavbě normálních, tj. zdravých buněk, tkání a orgánů na mikroskopické a submikroskopické úrovni
- **cytologie a obecná histologie**
- **speciální histologie** = mikroskopická anatomie (stavba orgánů jednotlivých systémů)
- význam histologických vyšetření v klinické praxi:
onkologie a chirurgie, hematologie, patologie a soudní lékařství

EMBRYOLOGIE

– nauka o prenatálním (intrauterinním) vývoji jedince

- **obecná embryologie**

od gametogeneze po raný embryonální vývoj, vývoj a význam extraembryonálních struktur

- **speciální embryologie** organogeneze (vývoj orgánů v jednotlivých systémech)

do konce 2. měsíce – **EMBRYO** - zárodek

od 3. měsíce do porodu – **FETUS** - plod

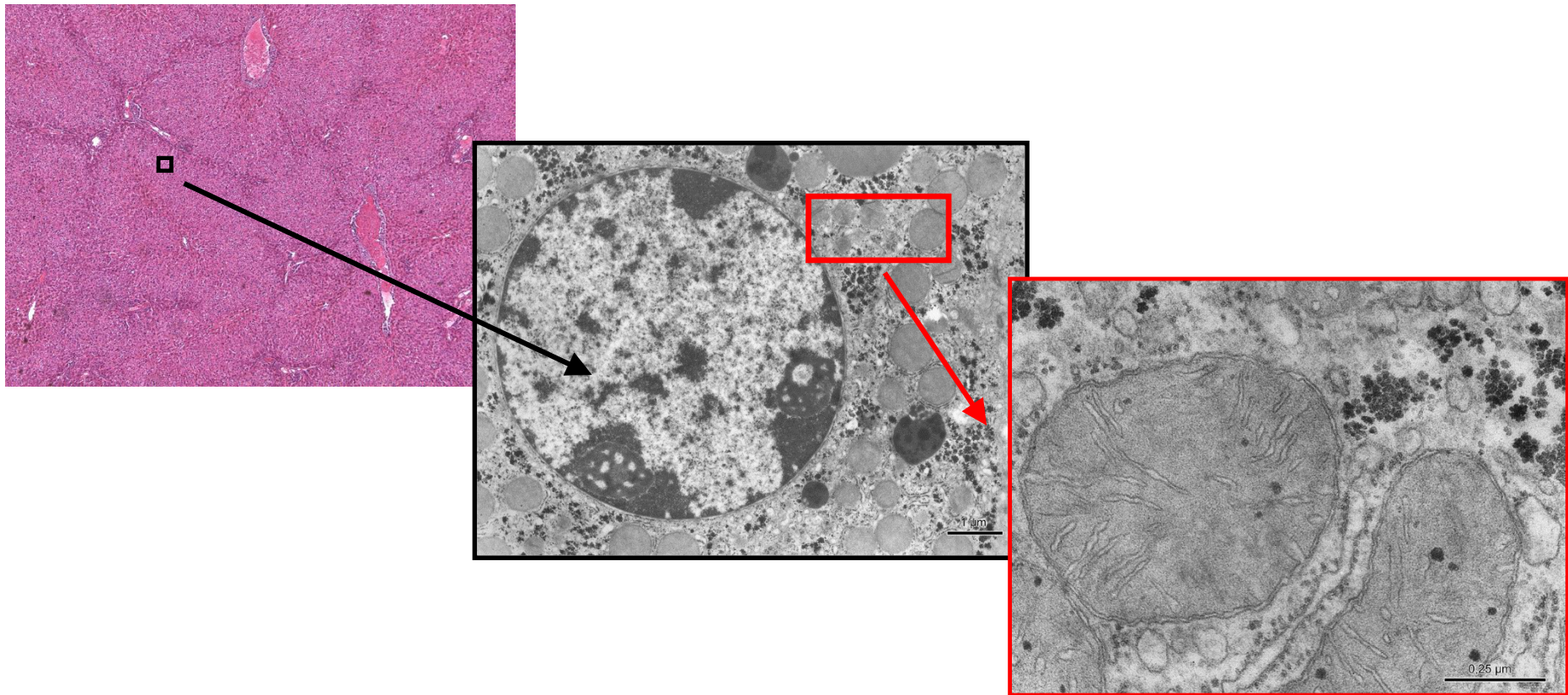
EMBRYOLOGIE

- **teratologie** – příčiny a projevy vrozených vývojových vad (VVV = malformace = anomálie); metody prenatálního screeningu – ultrasonografie, amniocentéza, genetické vyšetření chromozomálních aberací (diagnostika, prevence a terapie)
- význam v klinické praxi: prenatální péče v gynekologii, porodnictví a pediatrii, asistovaná reprodukce

Histologie

- Rozlišovací schopnost oka – $\sim 0,2$ mm
- Rozlišovací schopnost SM – $\sim 0,2$ μm
- Rozlišovací schopnost EM – $\sim 0,2$ nm

Zpracování tkání a orgánů pro vyšetření ve světelném mikroskopu

(příprava trvalého histologického preparátu)

- **ODBĚR** vzorků
- **FIXACE** tkáňových bločků
- **PRANÍ**
- **ZALÉVÁNÍ** - (parafinové) bločky
- **KRÁJENÍ** - řezy
- **NAPÍNÁNÍ A LEPENÍ** řezů
- **BARVENÍ** řezů
- **MONTOVÁNÍ** (uzavírání)

1. ODBĚR MATERIÁLU

- malý kousek tkáně (orgánu) je odebrán a rychle vložen do fixačního media:
- **biopsie** z živého organismu (v průběhu chirurgických zákroků; neinvazivní odběr – stěr z povrchu sliznice)
  - = excise (vyříznutí)
  - = punkce (dutou jehlou – jaterní nebo ledvinový parenchym, kostní dřev)
  - = kyretáž (např. endometrium)
- **nekropsie** z mrtvého organismu (pitva); laboratorní zvíře
- velikost odebraného vzorku do **1 cm³**, fixace následuje bezprostředně!
- označení

Pomůcky k odběru:

trokar – dutá jehla s mandrenem

kyreta

2. FIXACE

- Definice: denaturace a stabilizace proteinů v buňce

(„šetrné usmrcení buňky“ s minimem artefaktů)

- Důvod fixace: chemická nestabilita tkáně – vysoušení, svraštění, autolýza v důsledku působení bakterií, hypoxie;
- Fixace má zabránit těmto změnám a stabilizovat strukturu vzorku. Během fixace jsou proteiny konvertovány do inaktivní, denaturované formy.

Fixace

- **fyzikální:** vysokou teplotou (var, žíhání nad plamenem), nízkou teplotou (lyofilizace, mrazová substituce – kryoprezervační látky)
  - **chemická**
- Roztoky organických a anorganických látek
- imerze – ponoření do fixativa
  - perfuze – promývání intravenózní aplikací fixativa

Požadavky na fixační činidlo

- zachovat strukturu
- rychle penetrovat do tkáňového bločku
- neovlivňovat výsledek barvení

Fixační činidla:

- **organická** – ALDEHYDY – formaldehyd (*LM*)
  - glutaraldehyd (*EM*)
  - ALKOHOL – 96 – 100 % (absolutní etanol)
  - ORGANICKÉ kyseliny – led. octová, pikrová, trichloroctová
- **anorganická** – ANORGANICKÉ kys. – chromová, osmium tetroxid (OsO_4)
  - SOLI TĚŽKÝCH KOVŮ – HgCl_2
- **směsi:** FLEMMING (OsO_4), ZENKER, HELLY, SUSA (HgCl_2), BOUIN (kys. pikrová), CARNOY (alkohol)

Postup: fixace – při pokojové teplotě, 12 – 24 hodin, vzorek musí být přelit 20 – 50násobným množstvím fixačního činidla: ($1 \text{ cm}^3 : 20 - 50 \text{ cm}^3$)

PRANÍ a ZALÉVÁNÍ

- odstranění fixačního činidla ze vzorku; výběr vypíracího media závisí na fixaci: voda nebo alkohol (70-80%)
- důvod zalévání: homogenizace tkání, „tvrzení“ měkkých tkáňových vzorků dobře krájitelnými médii

Zalévací média

- ve vodě rozpustná – želatina, celodal
- ve vodě nerozpustná – parafin, paraplast, celoidin

Zalévání do parafinu

- **dehydratace** – odvodnění fixovaných vzorků (parafin se s vodou nemísí) vzestupnou řadou etanolu (50%, 70%, 90%, 96%, 100%, každá lázeň alkoholu 2 – 6 hodin)
- **projasnění** – vytěsnění alkoholu médiem, které se mísí s parafinem – ~~benzen~~ nebo xylén
- **prosycení (infiltrace)** – rozpuštěným parafínem (bod tání 56°C); provádí se v TERMOSTATU: parafinová lázeň – 3 x 6 hodin.
- **vlastní zalití** – do komůrek (plastové, papírové nebo kovové). Do komůrek se nalije rozpuštěný parafín a do něj se vloží tkáňové vzorky. Komůrky jsou rychle ochlazeny ponořením do studené vody. Parafinové bločky se po vynětí z komůrek zbaví přebytku parafínu a jsou připraveny ke krájení.

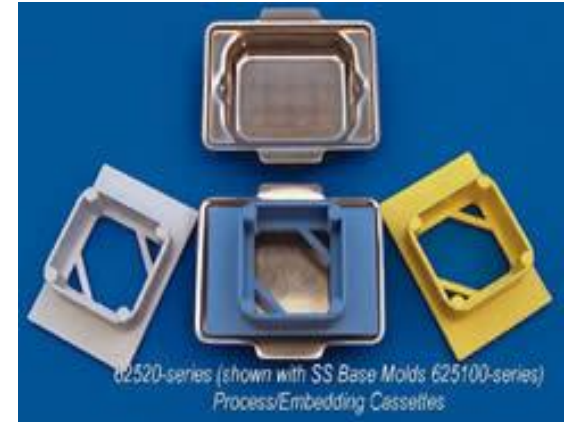
Leica TP 1020

odvodňovací tkáňový automat

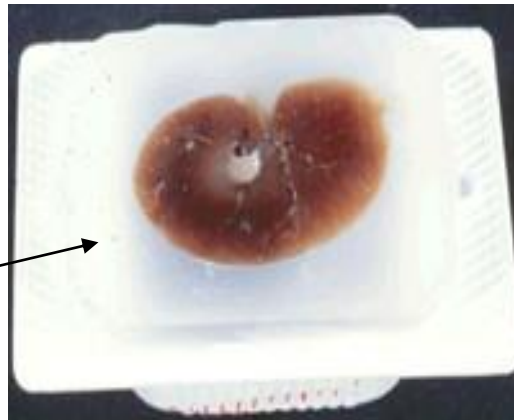

Zalévací komůrky - **papírové**

- **kovové** s orientačními plastovými prstenci

výsledek zalití

KRÁJENÍ

- Mikrotom – regulace tloušťky řezů: 5 – 10 μm

Sáňový mikrotom – blok je upevněný v držáku, nůž nebo břitva se pohybuje horizontálně

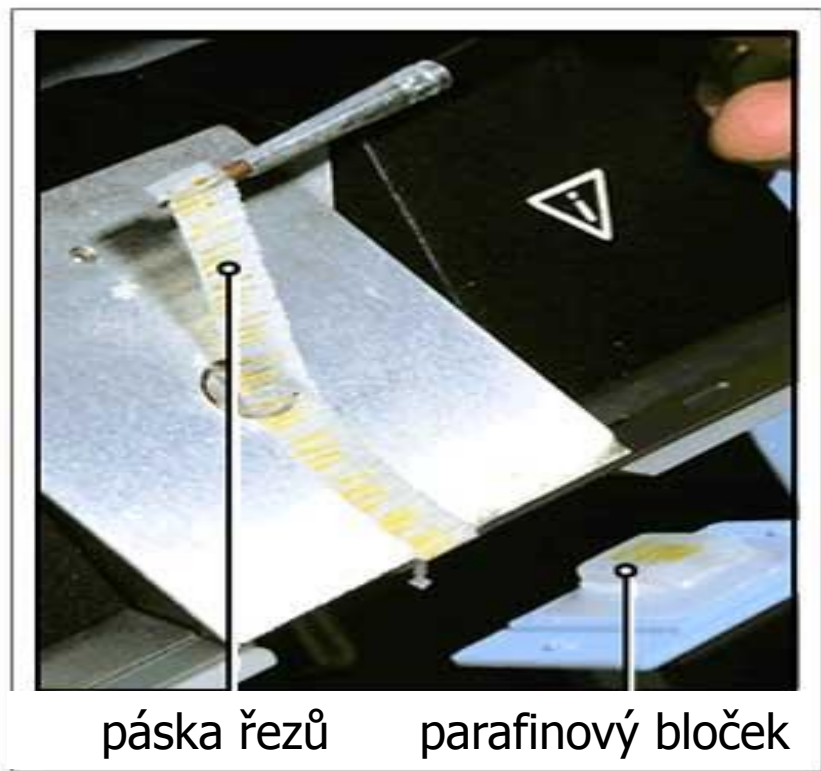

Rotační mikrotom – nůž je fixní, držák s bločkem se pohybuje vertikálně

kryostat

= rotační mikrotom v mrazicím boxu (-60°C);
zmrzlou tkáň lze krájet bez zalévání

NAPÍNÁNÍ A LEPENÍ ŘEZŮ

- Napínání:
na hladině teplé vody (45°C)
se řezy narovnají a vypnou
- Lepení:
z vody jsou řezy přeneseny
na podložní skla
s adhezivním filmem
(želatina nebo směs glycerin-
bílek) a uloženy do
termostatu (37° C).

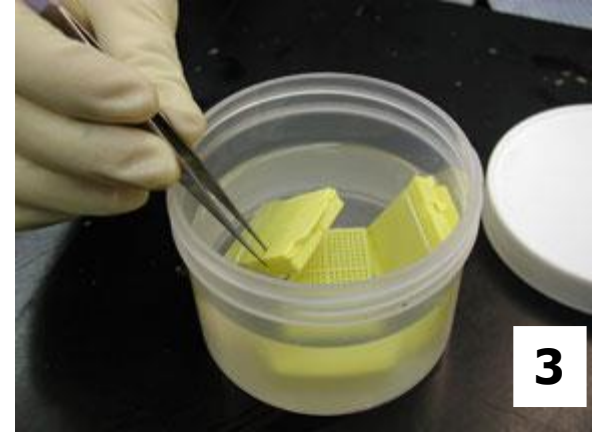
Před barvením se z řezu na skle musí odstranit zalévací medium, které by bránilo průniku barviv.
Např. parafin – deparafinace rozpustidlem parafinu, obvykle xylénem.

1

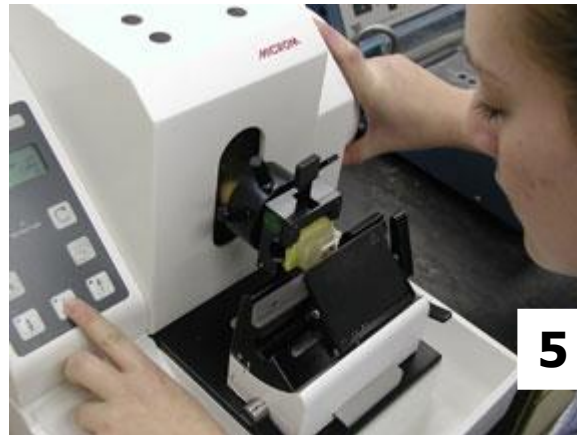
2

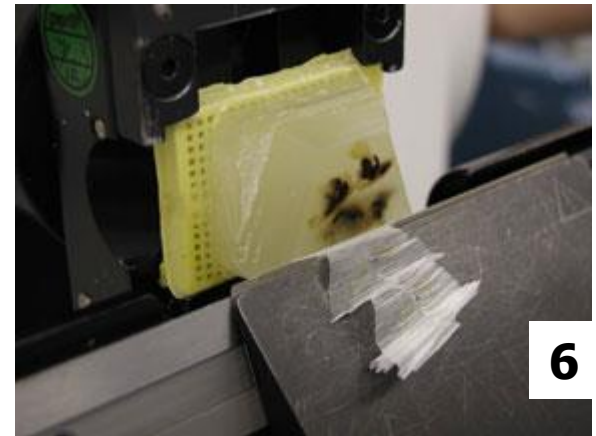
3

4

5

6

7

8

1 – odběr
2, 3 – fixace
4 – zalévání
5, 6 – krájení
7, 8 – napínání řezů

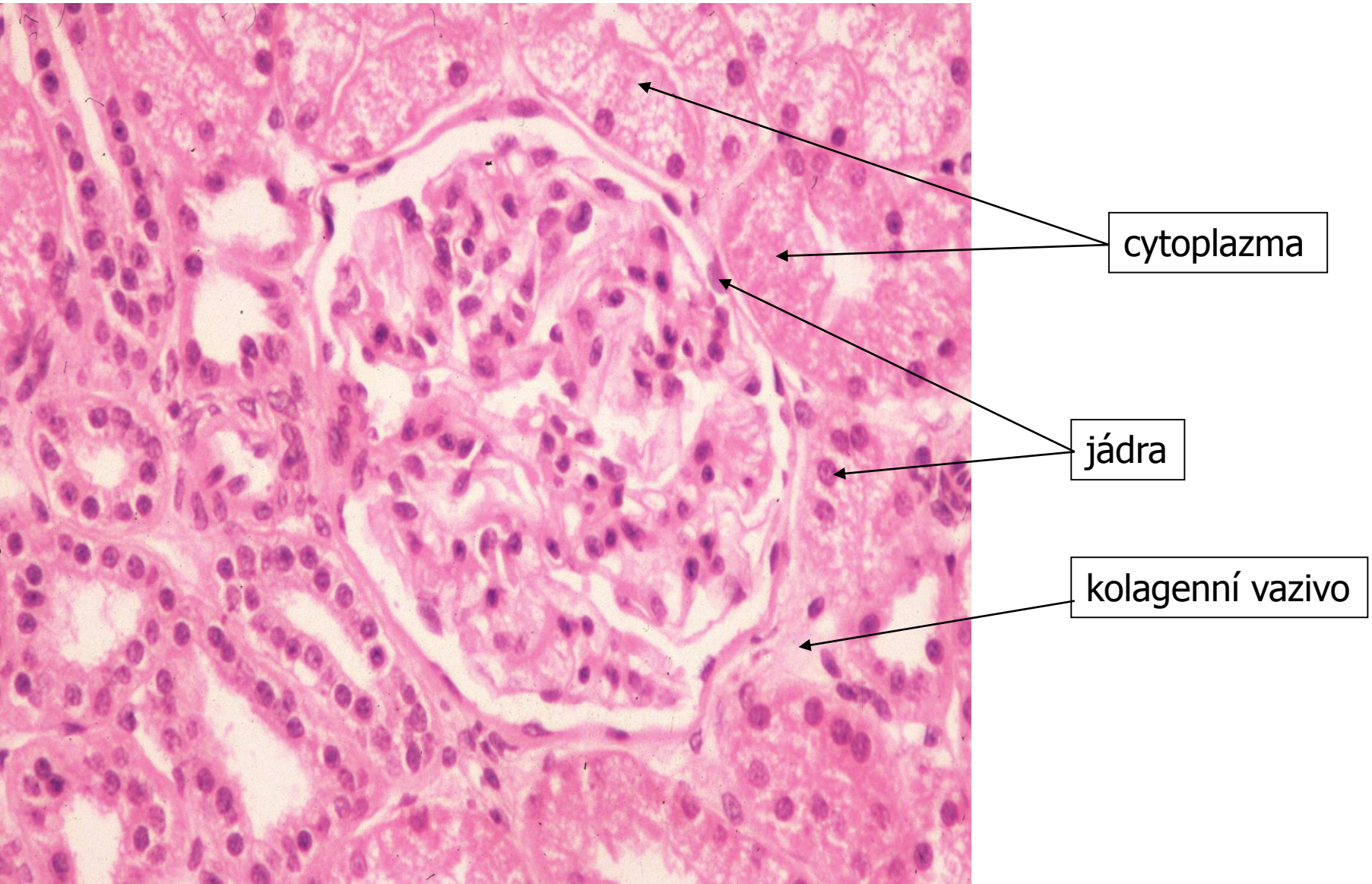
BARVENÍ

- zviditelnění struktur ve tkáni – buňka a její součásti vykazují afinitu k barvivům dvou skupin:
  - **zásaditá /bazická/ barviva („jaderná“)** – reagují s kyselými strukturami buněk a tkání (NK v jádře aj.)
    - bazofilie** – schopnost vázat bazická barviva
  - **kyselá barviva („cytoplazmatická“)** – reagují se zásaditými strukturami
    - acidofilie** – schopnost vázat kyselá barviva
- struktury chromofilní x chromofobní

Hematoxylin a eosin (HE)

H (modrý) = zásadité barvivo, E (červený) = kyselé barvivo

- **ORTOCHROMAZIE**- buněčné struktury se barví stejnou barvou, jakou má barvivo (HE)
- **METACHROMAZIE**- posun barevného spektra, buněčné struktury se barví jinou barvou, než jakou má barvivo

Příklad: toluidinovou modří se v žírných buňkách barví jádra modře (ortochromaticky) a granula červenofialově (metachromaticky)

HEMATOXYLIN – EOSIN (HE)

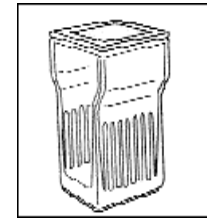
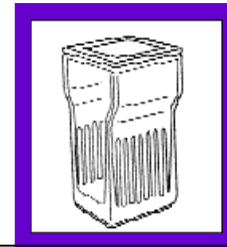
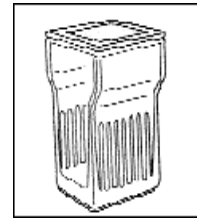
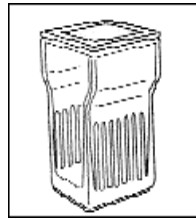
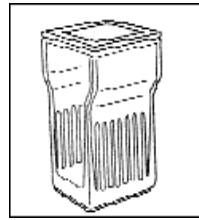
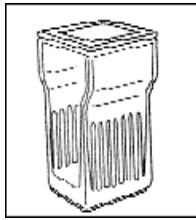
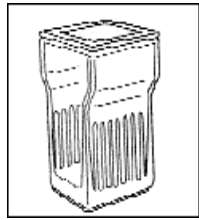
deparafinace

rehydratace

praní

barvení

diferenciace

xylén I

xylén II

100%
etanol

96%
etanol

H₂O

hematoxylin

kyselý
etanol

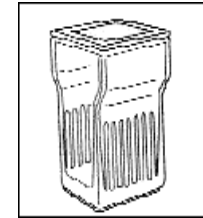
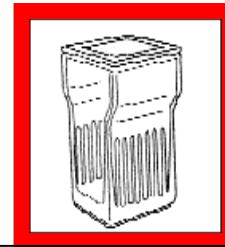
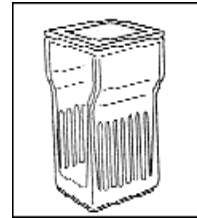
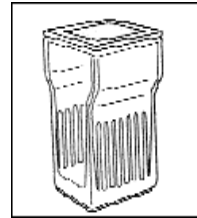
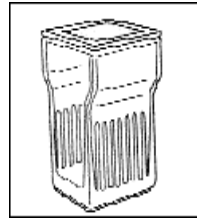
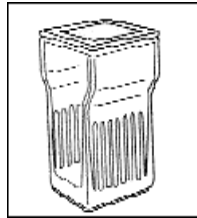
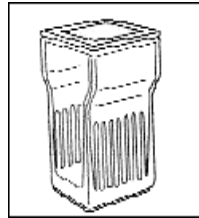
projasnění

dehydratace

praní

barvení

praní

xylén IV

xylén III

100%
etanol

96%
etanol

H₂O

eosin

H₂O

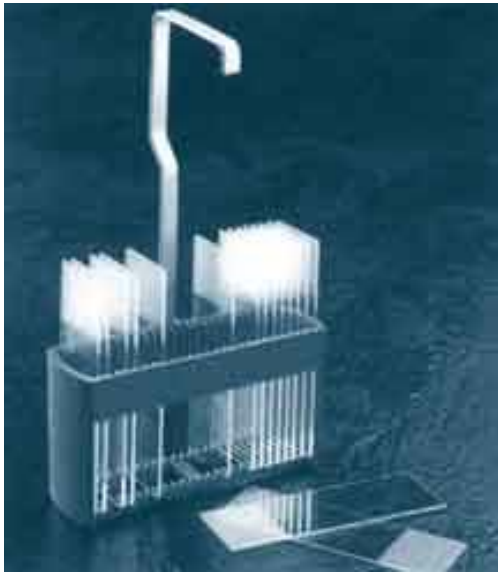
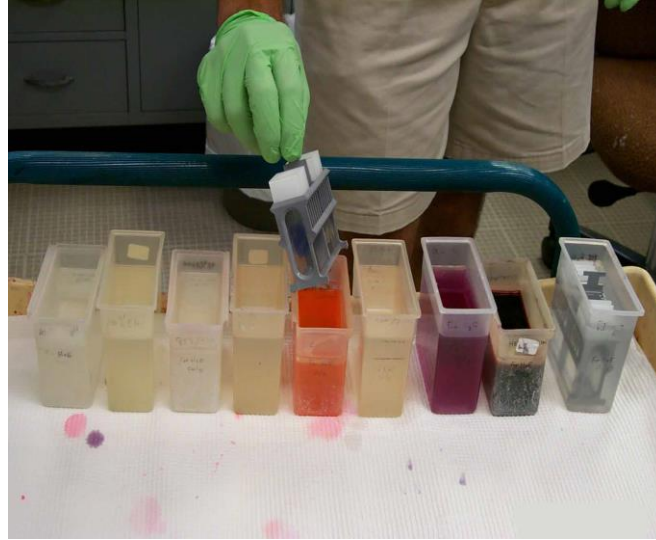
RUTINNÍ BARVENÍ: HEMATOXYLIN – EOSIN (HE)

Postup:

- Odstranění parafinu xylenem
- Rehydratace „sestupnou“ řadou alkoholů (100% → 96%)
- Barvení hematoxylinem ⇒ jádra - modro-fialová
- Diferencování kys. alkoholem a vodou (odstranění přebytku barviva)
- Barvení eosinem ⇒ růžová - cytoplazma, vazivo, svaly
- Praní ve vodě (odstranění přebytku barviva)
- Dehydratace „vzestupnou“ řadou alkoholů (96% → 100%)
- Projasnění v xylenu
- Montování

Barvicí automat

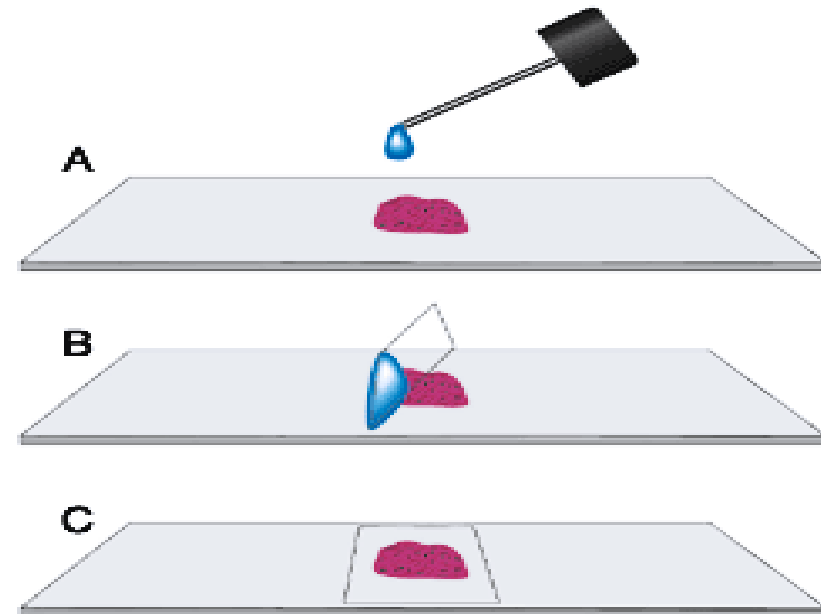
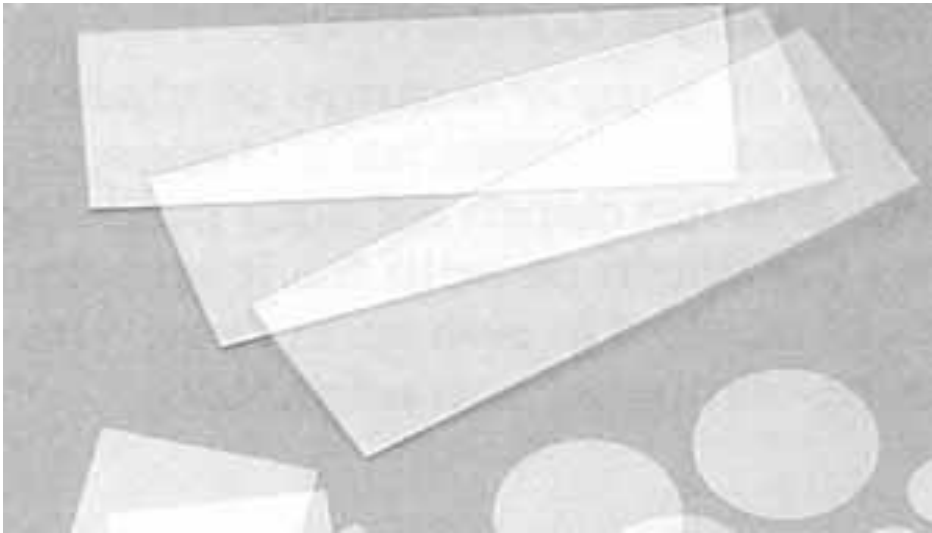
řada boxů (kyvet) s barvivy

≈

MONTOVÁNÍ

- uzavření preparátu – kapkou montovacího media a krycím sklíčkem $\Rightarrow$ trvalý preparát

- rozpustná v xylenu – kanadský balzám, pertex,....
- rozpustná ve vodě – glycerin-želatina, arabská guma

trvalé histologické preparáty ke studiu v SM

TYPY BARVENÍ

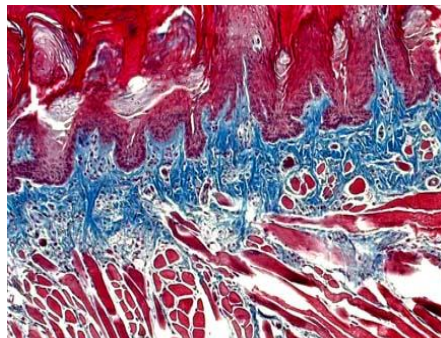
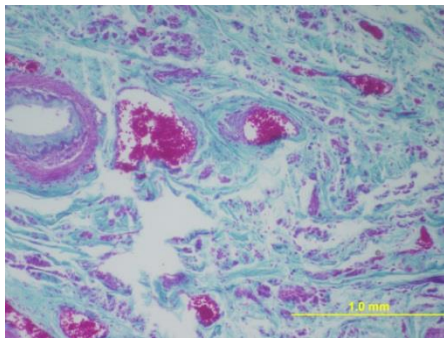
- rutinní, přehledná – HE, AZAN (demonstrují všechny zákl. složky tkáně)
- speciální – vizualizace vybraných struktur
  - Massonovy trichromy: žlutý - HEŠ, modrý - AZAN, zelený (kolag.vlákná)
  - orcein, aldehydový fuchsin (elast.vlákná) aj.
- impregnační – AgNO₃ (nervová nebo retikulární vlákná)

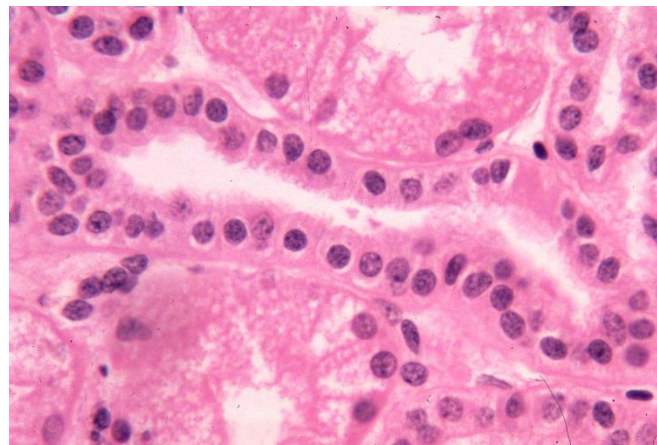
Barvicí metody:

přehledné – HE, AZAN

demonstrují všechny složky tkání

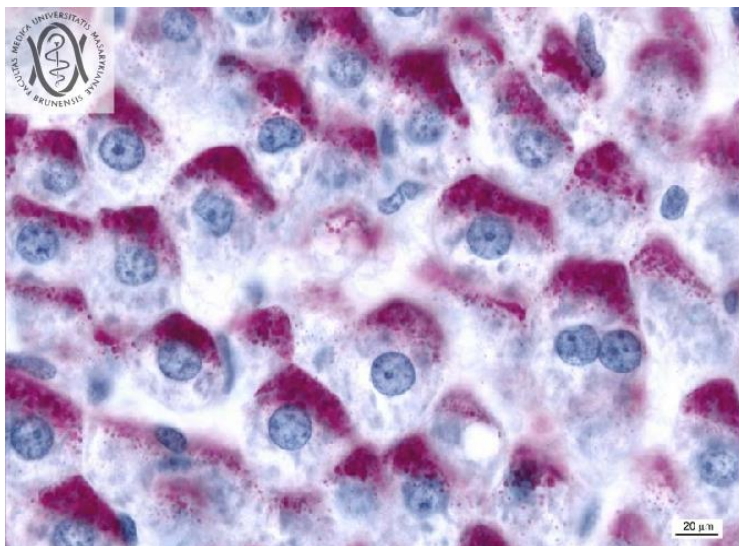

HE – nejpoužívanější barvení

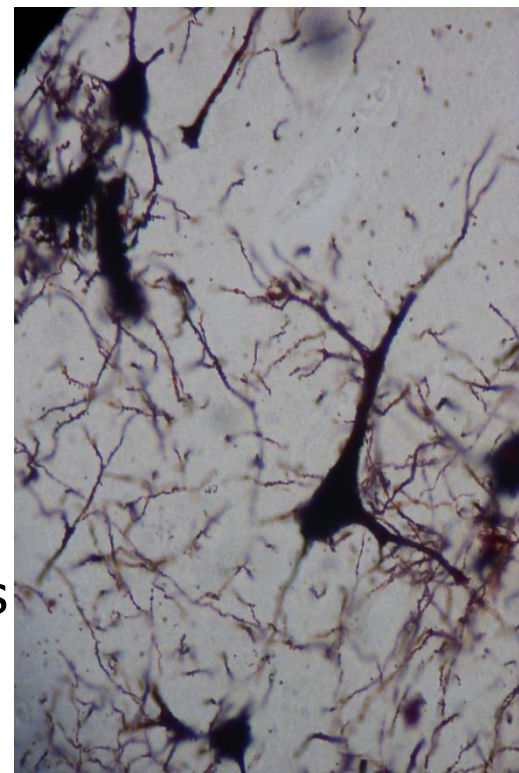

speciální

zdůrazňují určité buněčné nebo tkáňové složky

impregnační
soli Ag, Au nebo Os

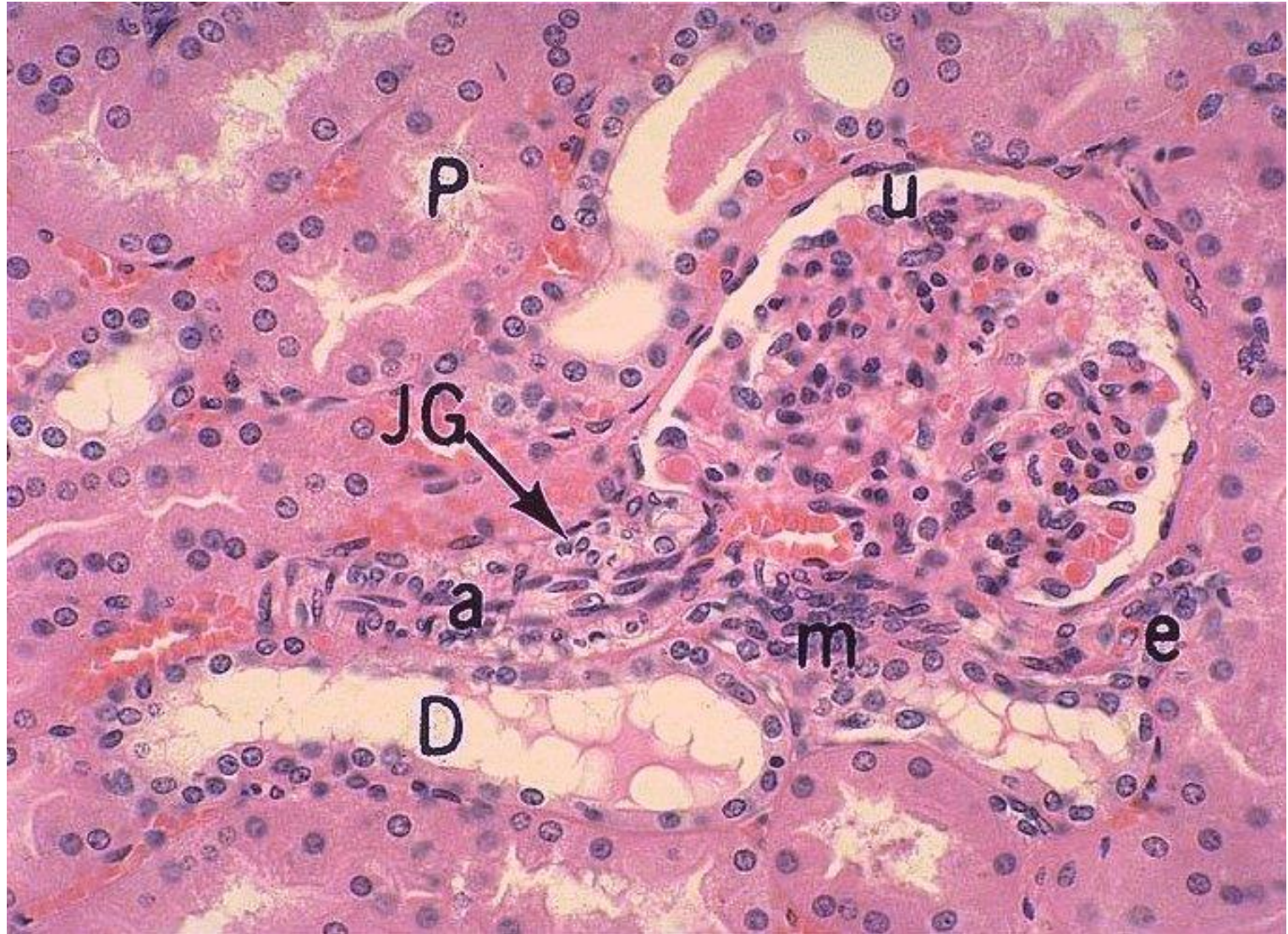

Výsledky barvení:

- **HE** = *Hematoxylin* – *Eosin*
jádra – modro-fialová
cytoplazma a kolagenní vlákna – růžová
svalová tkáň – červená
- **HEŠ** = *Hematoxylin* – *Eosin* – *Šafrán*
kolagenní vlákna – žlutá
- **AZAN** = *AZokarmín* – *Anilinová modř* – *oranž G*
jádra – červená
erytrocyty – oranžové
svalová tkáň – červená
kolagenní vlákna – modrá

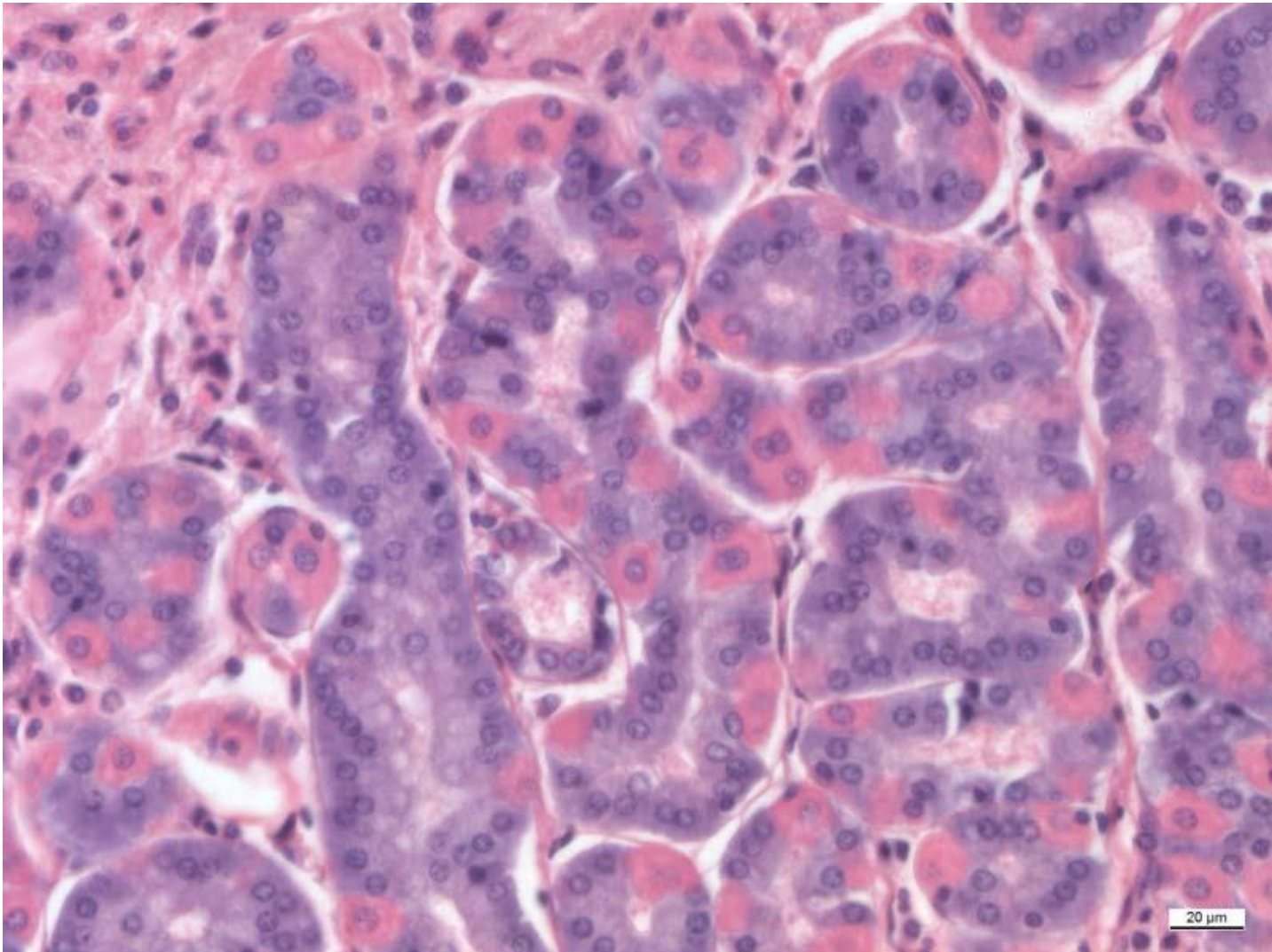

Hematoxylin a eosin (HE)

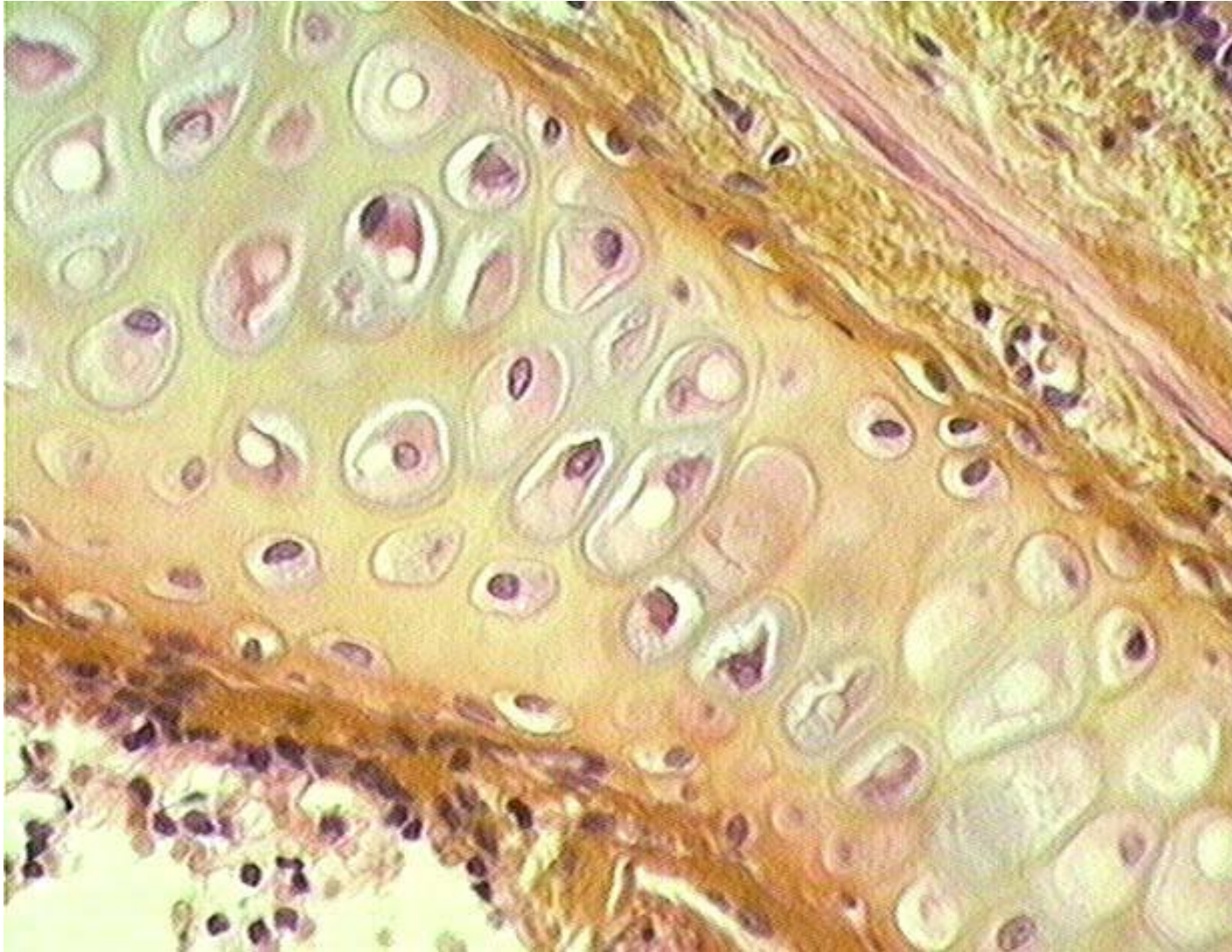
basofilní x acidofilní cytoplazma

fundus ventriculi

Hematoxylin, eosin a šafrán (HEŠ)

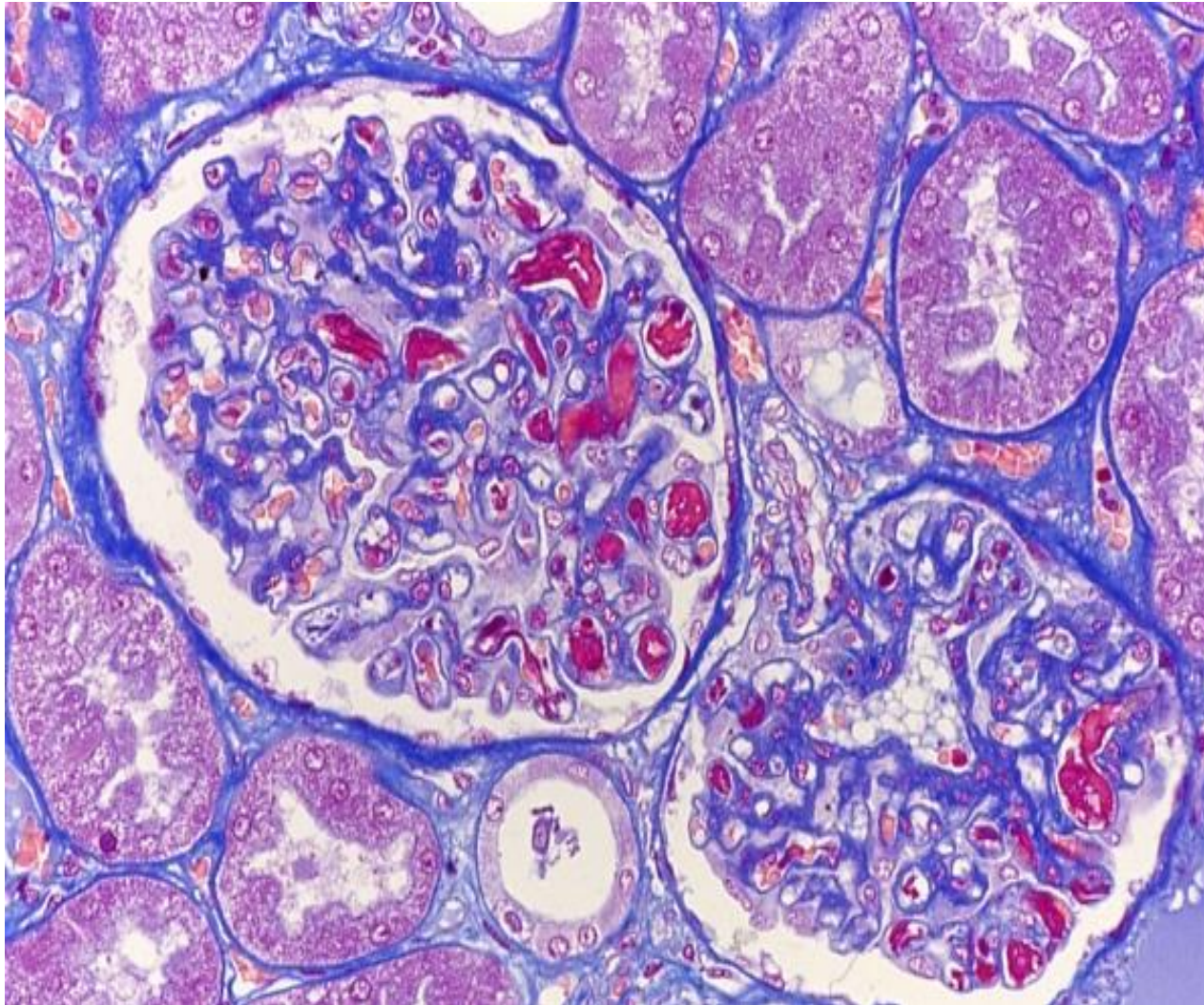

chrupavka

kolagenní vlákna žlutá

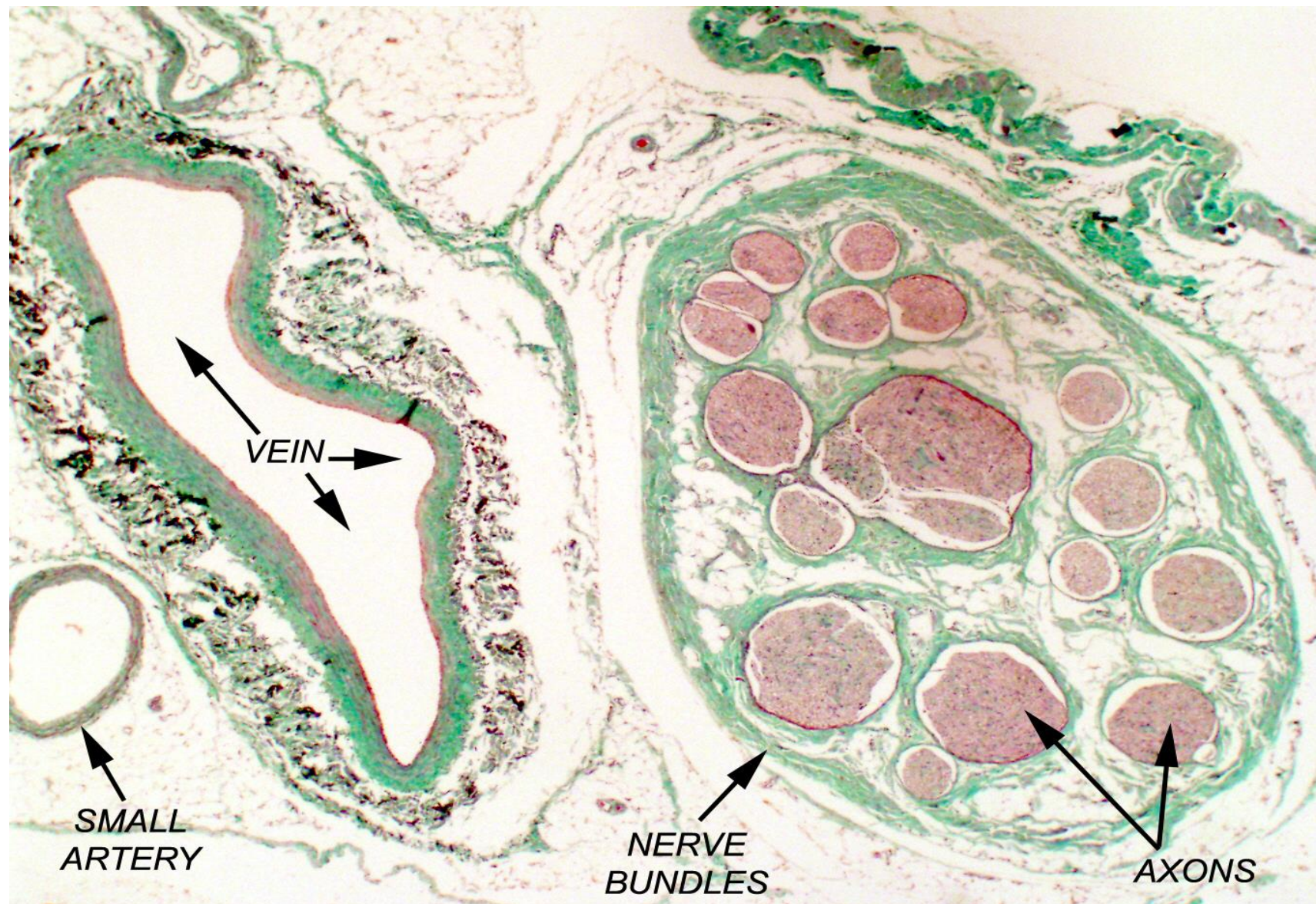
Azokarmín a anilin. modř (AZAN)

kolagenní vlákna modrá

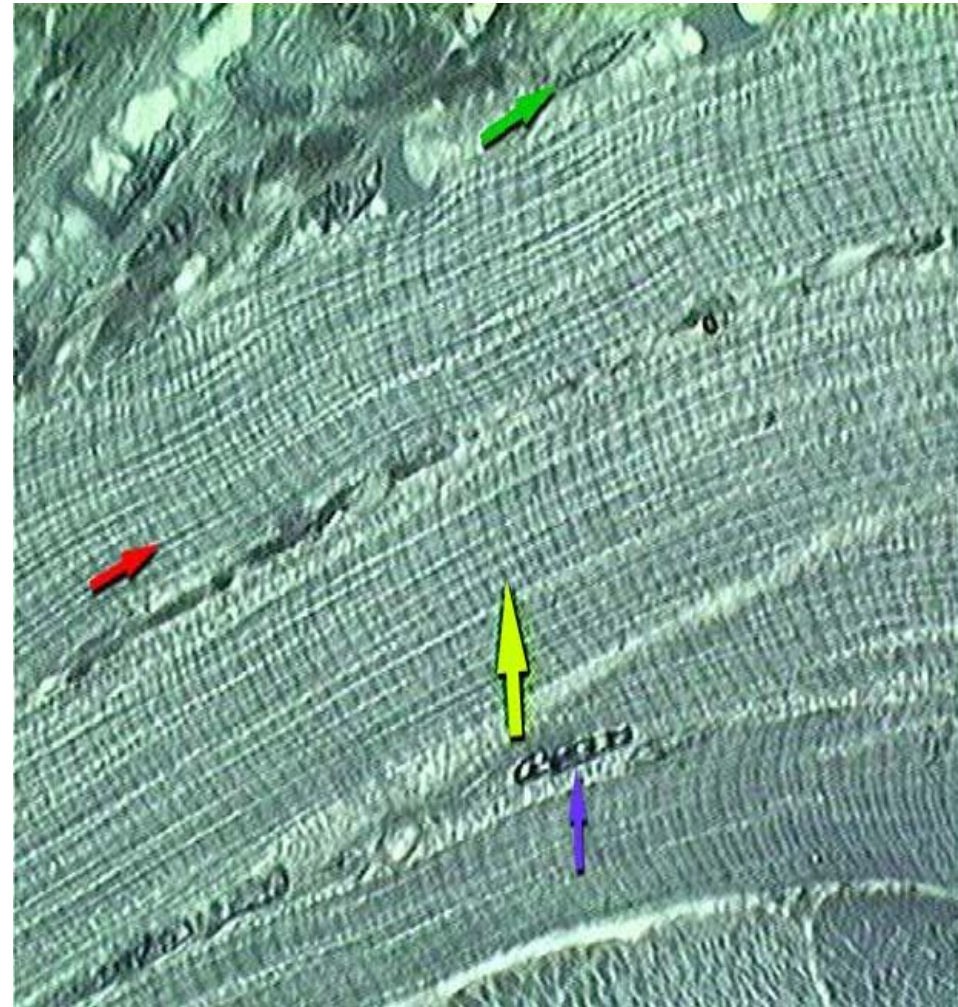
Zelený trichrom

kolagenní vlákna zelená

Cytologická barvení – podle Heidenhaina

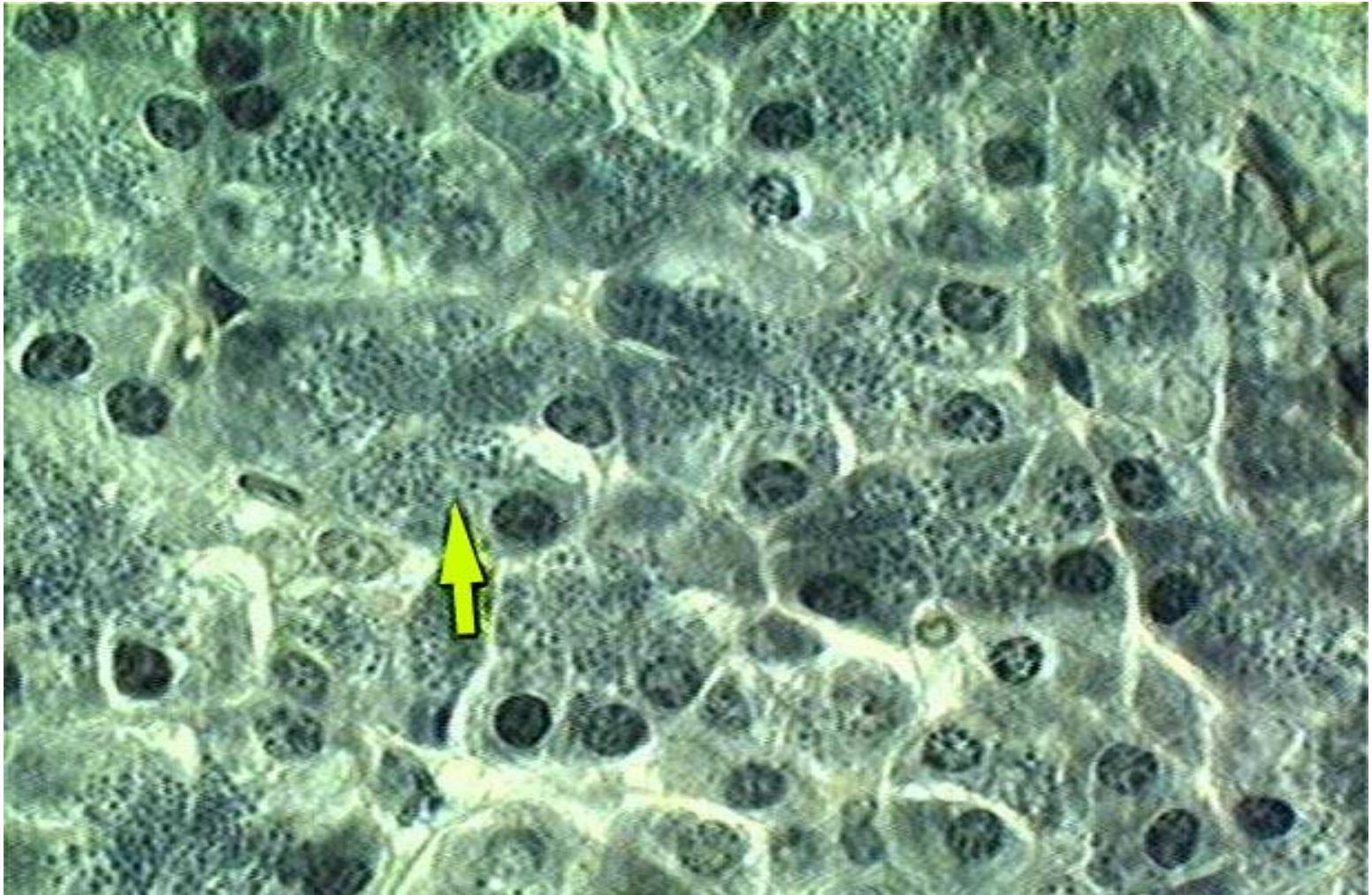

kosterní svalová tkáň

železitý hematoxylin

Cytologická barvení – podle Heidenhaina

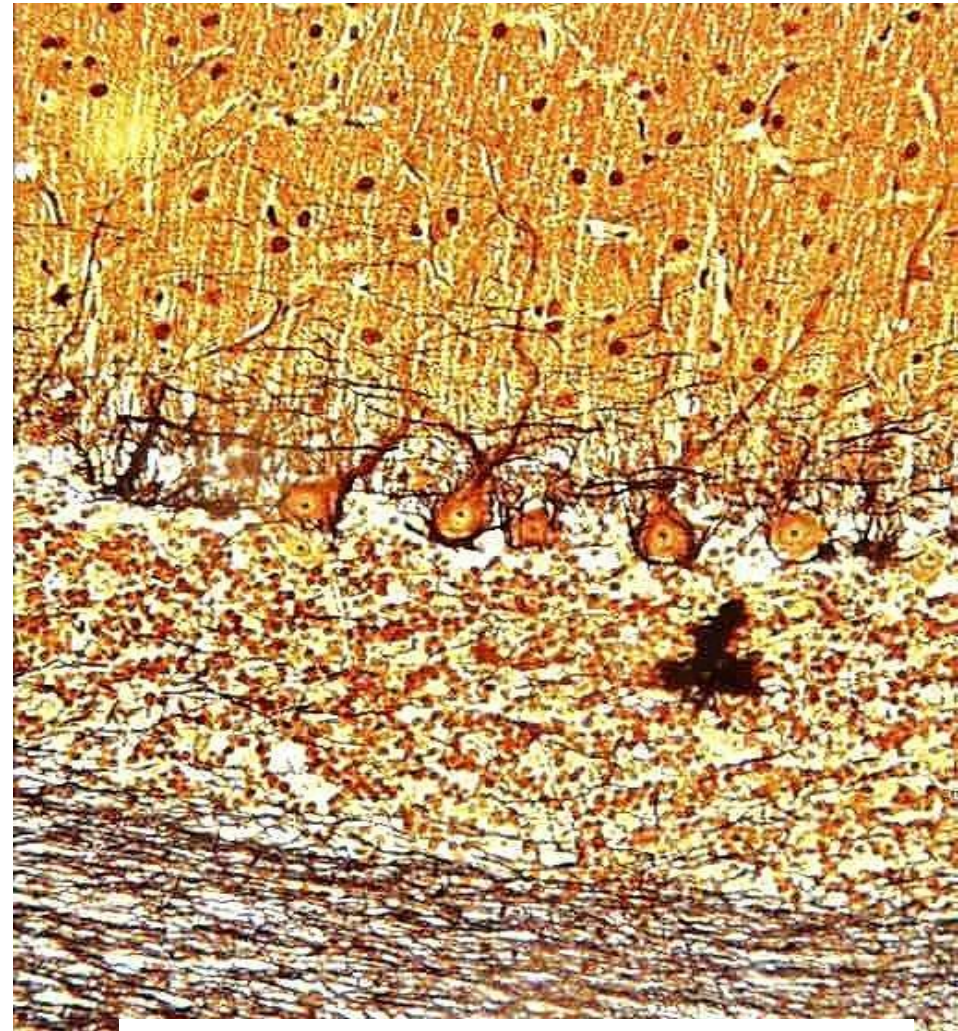
mitochondrie v hepatocytech

Impregnace „stříbrem“ (AgNO_3)

slezina – retikulární vlákna

cerebellum – nervová vlákna

Zpracování tvrdých tkání (zub, kost)

- dekalifikace (odvápnění) – převedení nerozpustných vápenatých solí do roztoku pomocí kys. mravenčí, dusičné nebo chelatonu (EDTA), časově náročné – dny až týdny
- výbrusy – tenké ploténky (50 – 70 μm) zhotovené postupným zbrušováním materiálu

Histochemie & Imunohistochemie

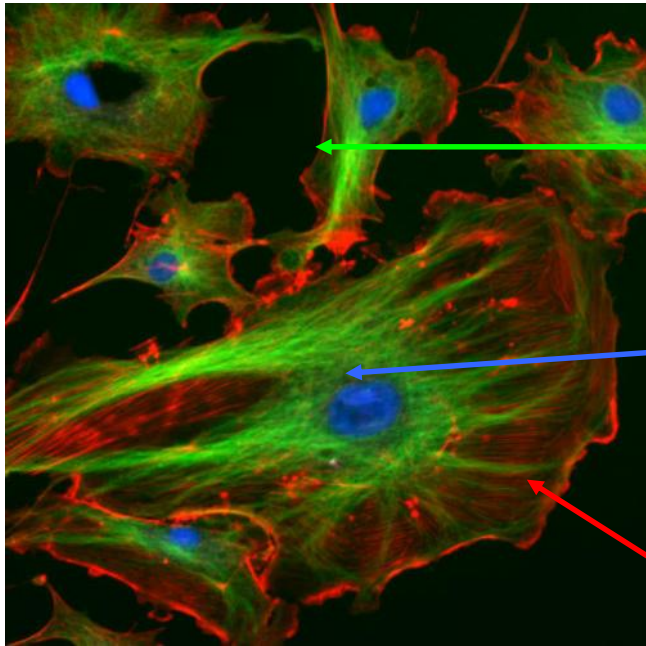
zjišťování povahy a lokalizace chemických látek v buňce „in situ“ (průkaz biomolekul - proteinů, AA, NA, sacharidů, lipidů, enzymů, pigmentů, anorg. látek – Fe, Ca, Zn aj.)

- Provedení:
detekce Ag-PI* komplexů nebo Ag-PI + PI* (sekundární značená PI)

* - marker

1. fluorochromy – rhodamin, Texas red, FITC
2. enzymy – křenová peroxidáza, AF, acetylcholinesteráza,
3. radioizotopy (I^{125})

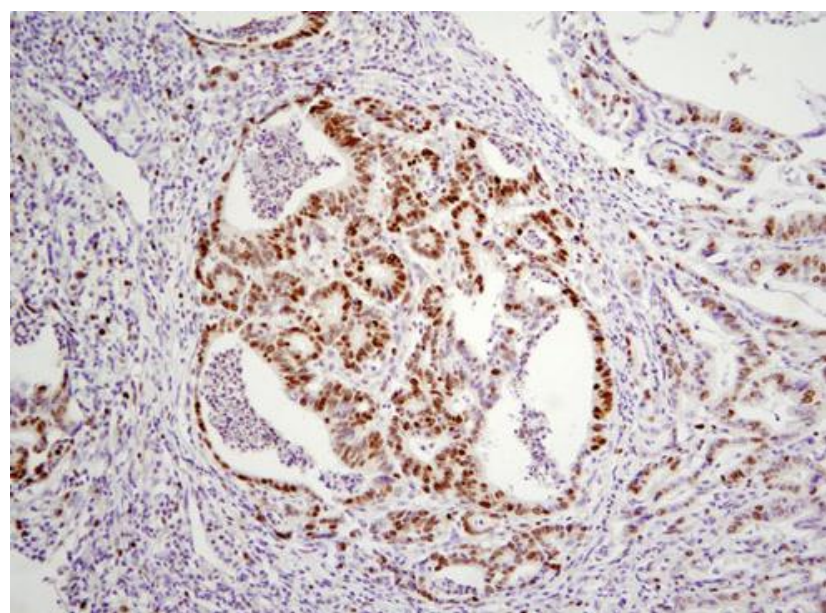
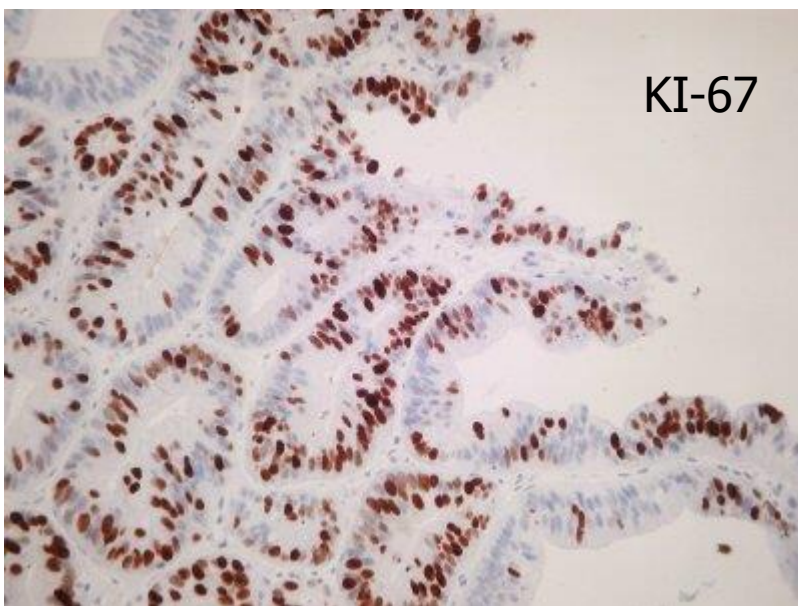
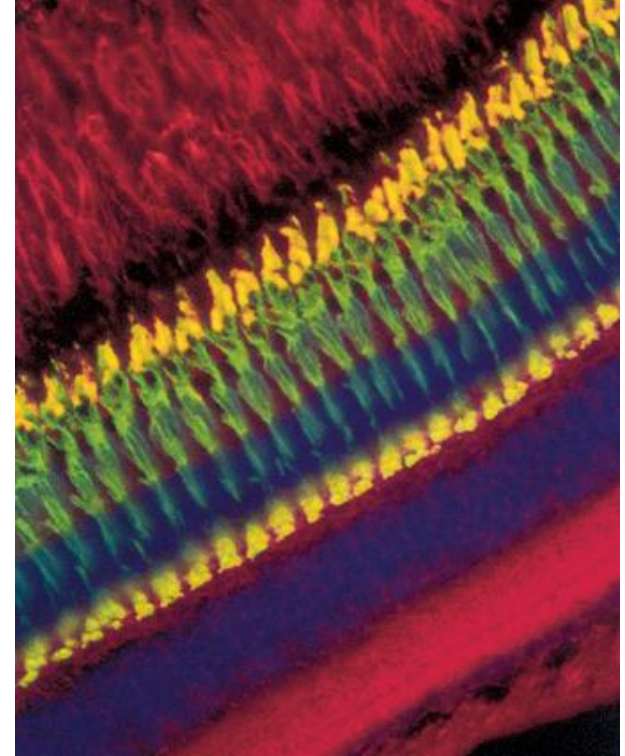

Aktin (cytoskelet)

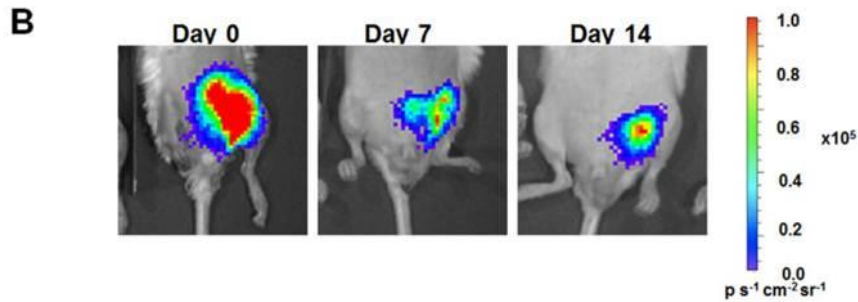
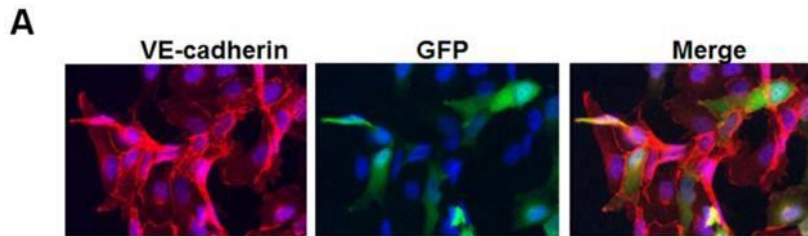
DAPI (jádno)

Mikrotubuly (cytoskelet)

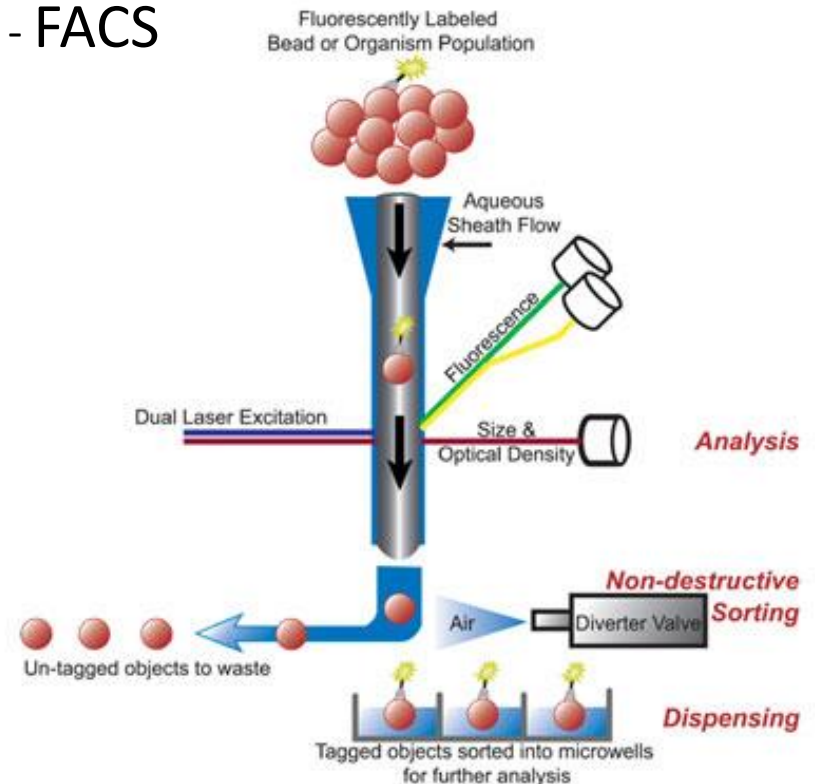
In-vivo/live cell imaging

- US, MRI, PET...
- Buňky s fluorescenčním reportérem

doi:10.7150/thno.3694

- FACS

Zpracování tkání pro elektronovou mikroskopii (EM)

Požadavky na pracovní podmínky:

- pH všech roztoků (medií) 7,2 – 7,4 (pufry – kakodylátový, fosfátový, ...)
- bezprašnost
- roztoky (media) – šetrné působení na tkáně (minimum artefaktů)

POSTUP

- **ODBĚR** – okamžitá fixace, velikost tkáňového bločku do 1 mm³
- **FIXACE** – glutaraldehyd (vazba aminoskupin) + OsO₄ (vazba lipidů) – dvojitá fixace
- **PRANÍ** – destilovaná voda
- **DEHYDRATAČE** - alkohol
- **ZALÉVÁNÍ** – zalévací media rozpustná nebo nerozpustná ve vodě (polymerizace – změna skupenství). Epoxidové pryskyřice (Epon, Araldit), polyestery, metakryláty.

Zalévací komůrky:

želatinové (1), plastové (2)

1

2

nosiče (držáky) kapslí (3)

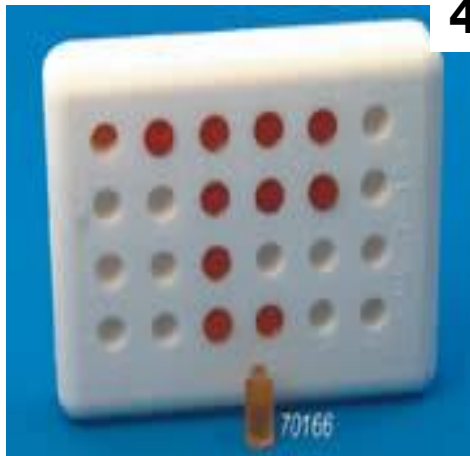

3

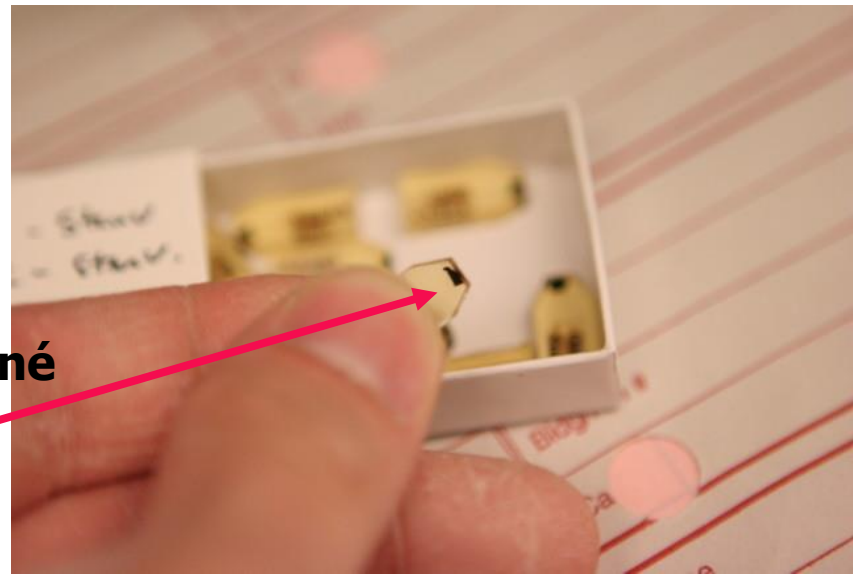
silikonové ploténky s komůrkami (4, 5)

4,5

bločky připravené pro krájení

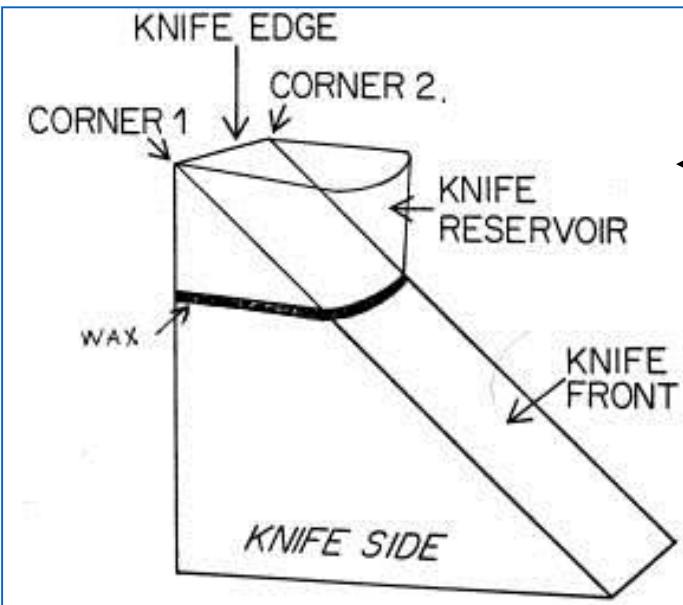

KRÁJENÍ

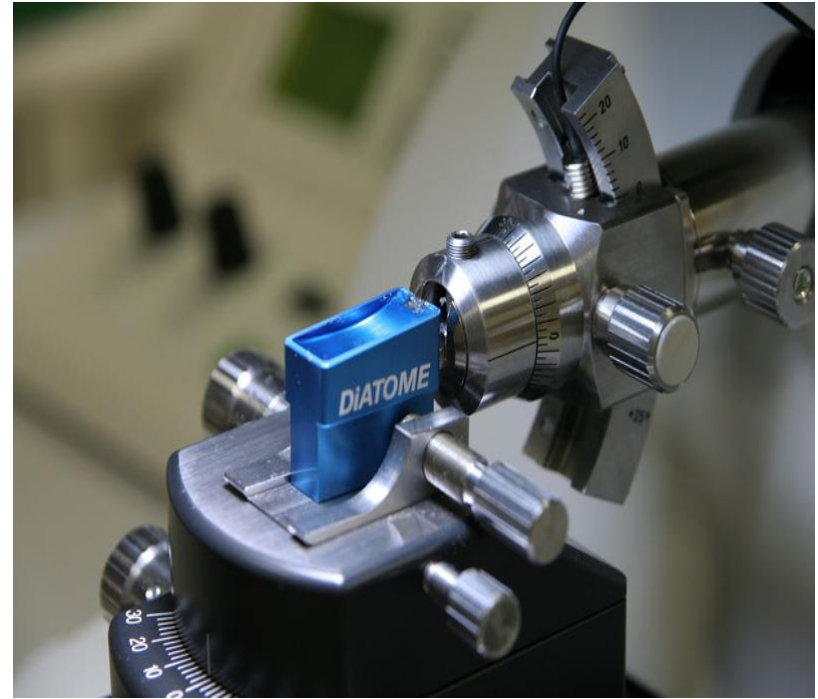
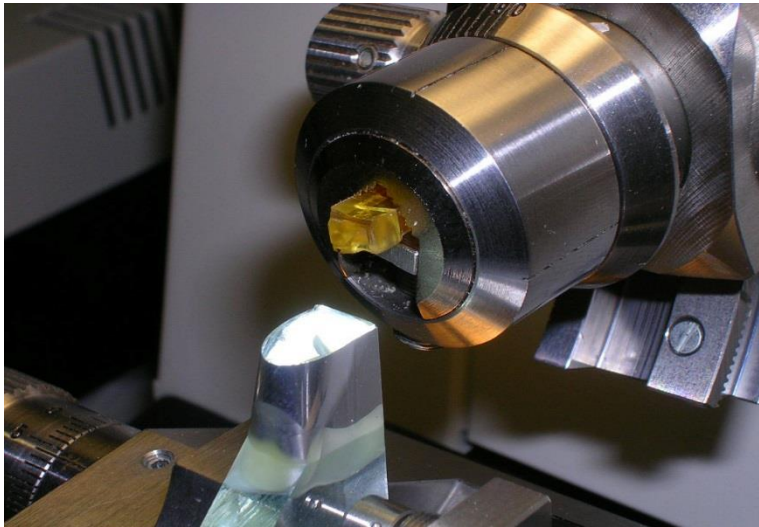
- ultramikrotomy, řezná plocha 0.1 mm^2 , ultratenké řezy (70 – 100 nm)
- skleněné nebo diamantové nože s vaničkou – řezy splývají na hladinu vody a jsou přeneseny na sítky (Cu, Ni)

Ultramikrotomové nože:

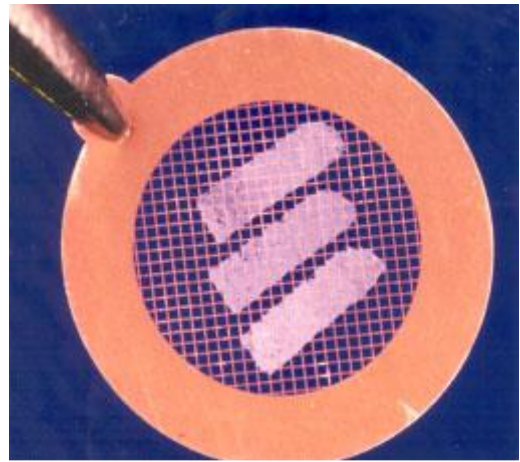
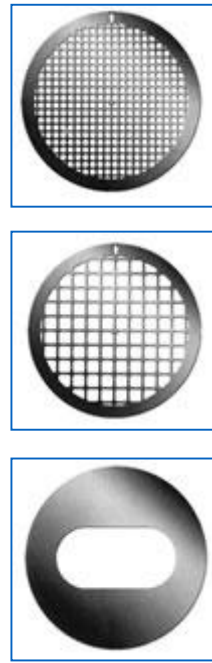
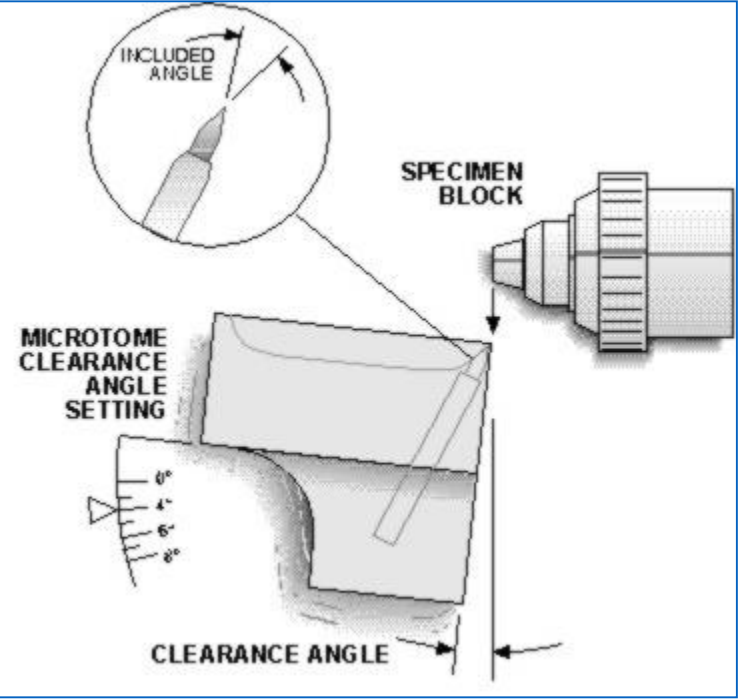

skleněný
diamantový

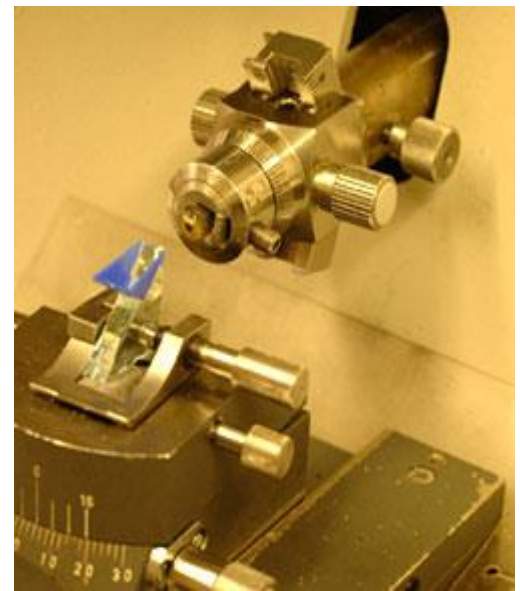
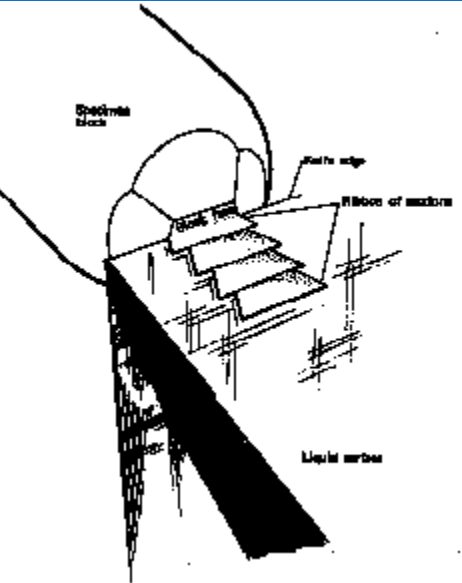
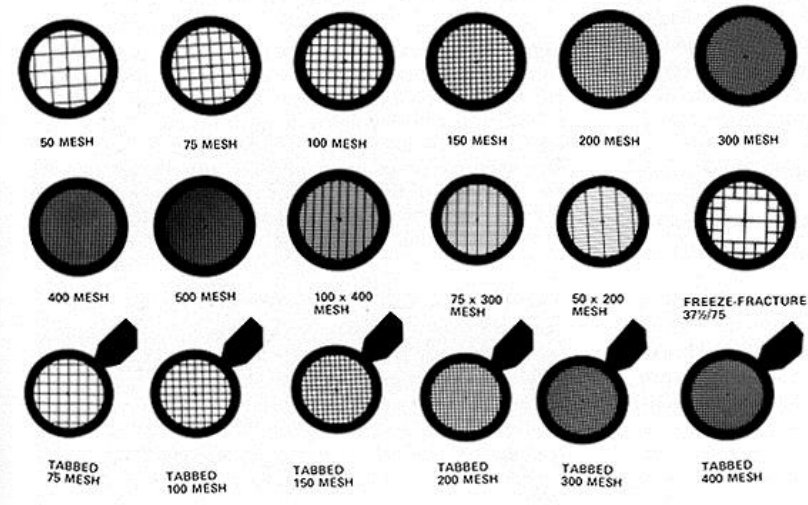

Krájení, nosné sítě

Sítka se 3 páskami řezů

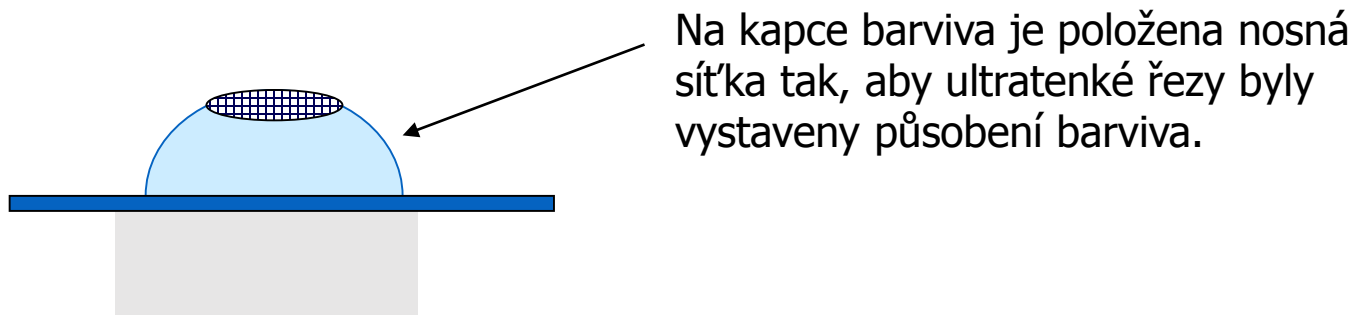
typy sítěk

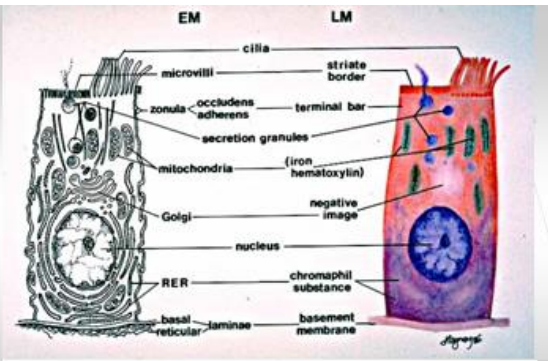

KONTRASTOVÁNÍ

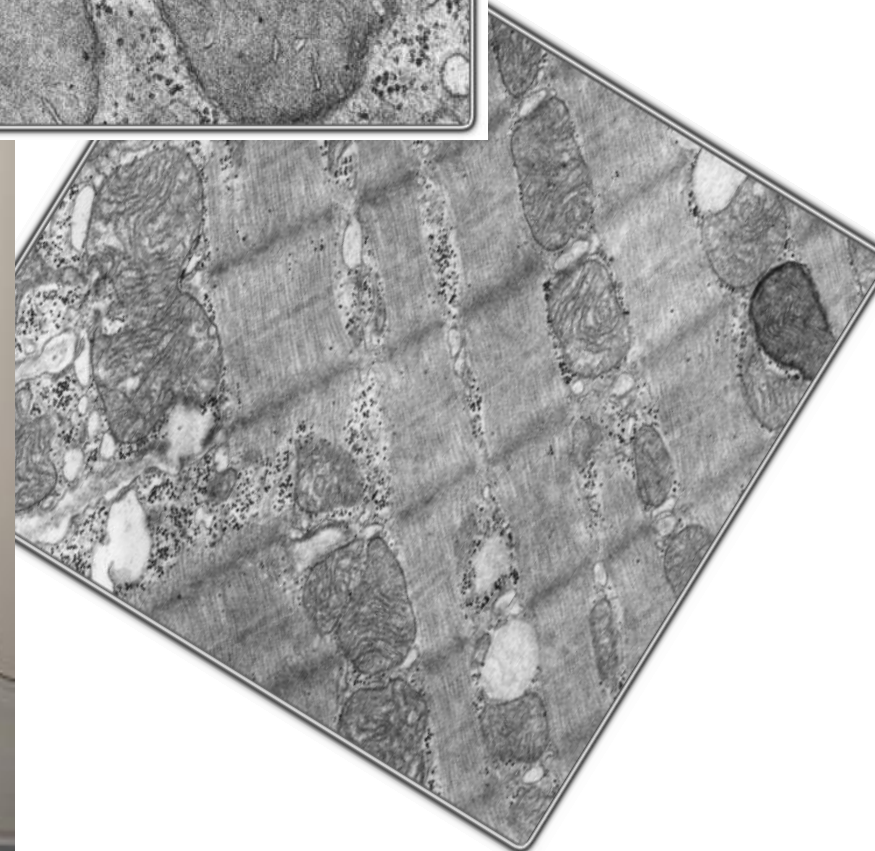
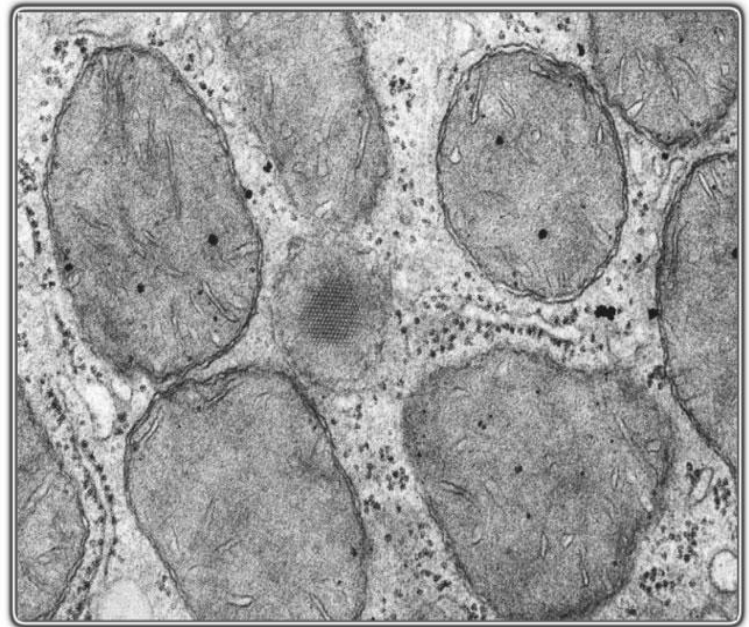
- princip odlišení struktur – rozptyl svazku elektronů v závislosti denzity struktur ; „elektronová barviva“ – směsi těžkých kovů: uranylacetát nebo citrát olovnatý

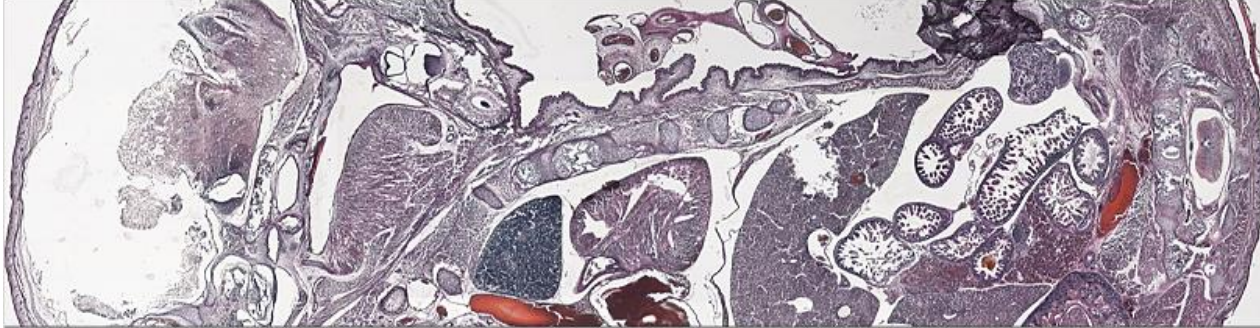

Rozdíly mezi SM a EM		
	SM	EM
Odběr	< 1 cm ³ minuty	< 1 mm ³ sekundy
Fixace	formaldehyd 12 – 24 hod.	glutaraldehyd 1 – 3 hod.
Zalévání	parafin	epoxid. pryskyřice (Durcupan)
Krájení Tloušťka řezů	mikrotom 5 – 10 μm	ultramikrotom 50 – 100 nm
Barvení (LM) Kontrastování (EM)	barviva (<i>hematoxylin – eosin</i>)	těžké kovy (<i>uranylacetat, citrát Pb</i>)
Montování	+	---
Výsledek	histologický preparát	foto z fluoresc. stínítka - elektronogram

Columnar epithelial cell in electron (EM) and light (LM) microscope

Děkuji za pozornost